

ÖZELLEŞTİRME VE TAŞERONLAŞTIRMAYA KARŞI YENİDEN KAMUSALLIK ANLAYIŞI

"Özelleştirme", hatırlanacak olursa, hem bizde, hem de dışarıda, neoliberalizmin getirdiği ve hızlı biçimde uygulamaya koyduğu bir "iktisadi" olgu olarak tartışılmaya ve eleştirilmeye başlamıştır. Bu noktada şaşılacak bir şey yok: Çünkü, olgu oradaydı, somuttu ve gerçekti. "Olgu" (ve üzerinde yapılan eleştiriler) orada ve doğru olmasına rağmen, galiba, temel noktalarda temel eksiklikler vardı. Sonuç biliniyor: Özelleştirme taraftarları ağır bastı ve (Türkiye'de) süreç neredeyse tamamlanmak üzere.

Bugün, bu konuda şöyle bir soru sormak yanlış sayılmamalıdır: Özelleştirmeye karşı "mücadele" kazanılmadı; ancak bu "mücadele" den toplumsal hafızada ne kaldı?

Özelleştirmeye yönelik eleştiriler, özelleştirme taraftarlarının ortaya koydukları sorulara cevap yetiştirme ile, yani, onların seçtikleri platformu kabul ve tasdik ile sınırlı kaldı büyük ölçüde. Hatırlatmak için birkaç "sorun"u geri çağırırım: Özelleştirme ile, verimsiz çalışan kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT'ler) verimli hale gelecektir. Özelleştirme ile devletin yarattığı rantlar ortadan kalkacaktır. Mülkiyet tabana yayılacağı için bölüşüm de düzelecektir, kişiler daha zengin olacaktır... Sanıyorum bu kadarı yeterlidir hatırlamak için.

Şimdi; dikkat edilirse, bu sorular teknik sorulardır, örneğin verimliliği arttırmada "kamu" işletmeleri mi, yoksa "özel" işletmeler mi daha başarılı olmuşlardır? gibi... Soru, bu şekilde ortaya konulduğu ve "karşı" tarafın da soruyu bu şekliyle kabullenip tartışmaya bu noktadan girildiğinde "cevap" ister istemez ya "kamu"nun da "özel" kadar verimli olduğunu ispat etmek, ya da bu başarının bir şekilde engellendiğini göstermek olacaktır.

Oysa ki, meselenin özünü, kanaatimizce, Bayan Thatcher çok güzel (ve çarpıcı) bir biçimde sergilemiştir: "Toplum yoktur, birey vardır". Ya da "Başka Alternatif Yok".

Gerçekten de özelleştirme teknik yönleri de bulunan ve fakat esas itibarıyla, toplumsal ve politik bir sorundur. Mülkiyet, kaba haliyle, sahip olunan şeyin kullanımı, tasarrufu üzerinde karar verme, denetleme ve gözetleme potansiyeli ve hakkı anlamına geldiğine göre bu "potansiyel" ve "hak" kın elinde bulundurulması bir toplum algılayışından bağımsız olmayacaktır. Farklı bir deyişle, toplumsal ilişkiler ve yapılar mülkiyet ilişkilerine göre şekillenecektir. Öte yandan, mülkiyet, yukarıda işaret edilen "potansiyel" ve "hak"la birlikte siyasi, bireysel ve toplumsal iktidar ilişkilerinin de şekillenmesine işlev ve roller yüklenecektir; yani, mülkiyet, iktidarı getirir.

Özelleştirmeye karşı eleştiri ve mücadelelerin önemini görmezden gelip, hakkını da yememek gerek, ancak, sonuç da ortada. Eleştiriler artık sadece teknik düzeyde yürütülmekten çıkmıştır.

Eleştirilerin temelinde artık, yeni bir toplum ve yeni bir siyaset anlayışı yer almak durumundadır. Kamusalılık düşüncesi de işte bu yeni toplum ve siyaset anlayışında bir başlangıç noktası, bir manevela olabilir.

Hiç değilse, tartışmak faydasız olmayacaktır: Hafızalarda toplum ve kamu (devlet değil) kalabilecektir.

Prof. Dr. İşıya ÜŞÜR

Nevzat Çeltek

EMO İstanbul Şubesi Y.K. Yazman Üyesi

Özelleştirme, 1970'lerde kapitalist sistemin içine girdiği uluslararası kriz sonrası geliştirilen yeni üretim biçiminin bir parçası olarak gündemimize girdi.

"KİT'lerin özelleştirme uygulamalarına konu olmaları her ne kadar 1980'li yıllarda somutluk kazanmış olsa da özelleştirme düşüncesi 1950'li yıllardan itibaren bu kuruluşların peşini bırakmamıştır." (...) "Bu sistemin ürünü olan IMF ve Dünya Bankası programları dahilinde de Türkiye, uluslararası kapitalist sistemin etkilerini yavaş yavaş hissetmeye

başlamıştır. 1946 yılında M. Thornburg tarafından Türkiye'ye yönelik olarak hazırlanmış olan 'Türkiye'nin Bugünkü Ekonomik Durumunun Tenkidi' adlı rapor, Türkiye için öngörülen bu değişim programını gözler önüne sermektedir. Bu raporda Türkiye'nin devletçilik politikasından vazgeçmesi ve Karabük Demir-Çelik Fabrikası'nın satılması gerektiği vurgulanmaktadır." (Geçmişten Günümüze Kamu İktisadi Teşebbüsleri - Barış Övgün (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü Araştırma Görevlisi).

Ülkemizde 1980'li yıllarda uygulanmaya başlanan özelleştirme politikası, 1990'lı yıllardan sonra yaygınlaşarak 2000'li yıllarda büyük bir hız kazandı. Bugün, mal ve hizmet üretiminde kamunun payını küçültme ve

özel sektörün rolünü artırma, devletin sosyal niteliğini serbest piyasa kuralları doğrultusunda minimuma indirme biçiminde yürütülen özelleştirme programı büyük bir oranda tamamlanmıştır. "1985 yılından itibaren 270 kuruluşta kamu hisseleri, 22 yarım kalmış tesis, 788 taşınmaz, 8 otoyol, 2 boğaz köprüsü, 104 Tesis, 6 Liman, şans oyunları lisans hakkı ile Araç Muayene İstasyonları özelleştirme kapsamına alınmıştır. Halen özelleştirme kapsam ve programında 23 kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşların 11 tanesinde % 50'nin üzerinde kamu payı vardır" (Bkz: http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/1985-2003_1.htm).

1984-2011 tarihleri arasında tam olarak 270 kamu kuruluşu özelleştirilme kapsamına alınmış ve bu kuruluşların 247'sinde hiçbir şekilde kamu payı kalmamıştır.

Devletin sağlık, eğitim ve yerel yönetimler hatta güvenlik gibi en temel kamusal hizmetlerinin önemli bir bölümünün bile taşeronlaştırma yoluyla özelleştirilmesi sadece ekonomik gerekliliklerle açıklanabilecek bir durum değildir. Özelleştirme programı kamu sektöründe ekonomik gereklilikten çok politik bir temel üstüne oturan ideolojik bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamuda yemek ve temizlik işlerinin özel sektöre verilmesiyle başlayan bu ekonomik/politik tercih, bugün neredeyse kamusal hizmetin tamamının ve henüz özelleştirilmesi tamamlanmayan kamu üretiminin önemli bir bölümünün özel şirketler eliyle yapılması boyutuna kadar genişletilmiştir. Kamu kesiminin özel sektöreleşmesi biçiminde ortaya çıkan bu politik tutum, kamusal kurumları kar mantığıyla çalışan Şirket ve vatandaşlı bedel ödemesi gereken Müşteri olarak gören ideolojik bir tercihin giderek hakim hale gelmesine yol açmaktadır.

AKP'NİN ÖZELLEŞTİRME VE TAŞERONLAŞTIRMA POLİTİKALARI ve TARİKAT KAMUSALLIĞI

Özelleştirme ve taşeronlaştırma uygulamaları özellikle AKP hükümetleri döneminde ciddi bir boyuta ulaşmıştır. Geçtiğimiz ay MÜŞAD tarafından düzenlenen bir toplantıya katılan ÖİB Başkanvekili Ahmet Aksu, "1985'ten 2003'e kadarki dönemde toplam 7-8 milyar dolar civarında özelleştirme yapıldığını belirterek, "2003-2008 döneminde ise uzun süredir programda yer alan kuruluşların özelleştirmesi gerçekleştirildi. 2008 sonrasında ise kamunun tekel konumunda olduğu şeker fabrikaları, elektrik dağıtım ve üretimi, otoyollar gibi özelleştirmeler başladı. Bugün itibarıyla devrettiklerimiz ve devredeceklerimizle beraber baktığımızda 50 milyar dolarlık rakama ulaştık. 41 milyar dolarlık tutarı devredildi. Bu özelleştirmelerin sonucunda Hazine'nin kasasına 30 milyar dolar girdi" demiştir. "Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB) ise tüm özelleştirme çalışmaları için 100 milyon dolara yakın bir harcama yaptı. Bu yıl, 2010'da ihaleleri yapılmış yaklaşık 11 milyar dolarlık özelleştirmenin devirlerini tamamlamanın yanı sıra, otoyollar, şeker fabrikaları, gayrimenkuller gibi özelleştirmelere odaklanacaklarını" (Hürriyet Gazetesi - 14 Ocak 2011) söylemiştir.

Özelleştirme politikası ile ortaya çıkan negatif sonuçlar bugüne kadar çok yazıldı, söylendi. Kamu mülkiyeti, istihdam politikaları, iş güvencesi ve işçi sağlığı-ış güvenliği vs. gibi bir çok başlıkta yaşanan olumsuzluklar yıllardır gözler önünde. Ama özelleştirmeler sonucunda ortaya çıkan asıl yıkıcı tahribat devletin yapılanmasında, devlet - vatandaş ilişkilerinde yani kamusal anlayışında yaşanmaktadır. Devlet - Halk ilişkilerinde en önemli kamusal alanları oluşturan Belediyecilik, Sağlık, Eğitim ve Güvenlik hizmetlerindeki piyasalaşmanın geldiği düzey, özelleştirme ve taşeronlaştırma politikasına karşı sağlıklı ve etkili bir yaklaşımın, ancak nasıl bir devlet, nasıl bir kamusal, nasıl bir vatandaşlık kavramlarının içeriğinin yeniden ele alınmasıyla birlikte mümkün olduğunu göstermektedir.

Çağdaş devlet, bütün vatandaşlarının onayına dayanan, yaşayan her bireyi eşit ve özgür yurttaşlar olarak kodlayan ve sınırları içinde yaşayan herkesin asgari yaşam standartlarını insani bir çizginin üzerine yükseltmek için çalışan siyasal/toplumsal/ekonomik bir organizasyondur. Sürdürülebilir bir yaşam standardı sağladığı yurttaşlarının meşru onayı ve vergileriyle ayakta durur ve bu standardı geliştirmek için çaba gösterir. Devletin meşruluğu, toplumsal kesimler içindeki çıkar ve yaşam farklılıklarının, bir kesimin aleyhine olacak biçimde gerçekleşmesinin önünde tedbirler almak, çıkar ve kültür farklılıkları arasındaki mesafeyi azaltmak ve bütün insanların günlük geçimini ve geleceğini garanti altına almaktan geçmektedir/geçmelidir.

Oysa kamu sektöründe yaşanan özelleştirme ve taşeronlaştırmalar, mülk sahibi olmayan kesimlerin yaşamlarına bile mal olabilecek sonuçlara göz yummak, bu uygulamaların yasal düzenlemelerini yapmak ve herkes tarafından kabul edilmesine zorlamak biçiminde gerçekleşmektedir. Bütçeye katılacak milyar dolarlar uğruna sadece kamu kurumlarında çalışanlar değil, kamusal mal ve hizmet üretiminden yararlanan herkes tehlikeye atılmakta, mal ve hizmetin fiyatı artarken kalitesi azalmakta, halkın devlete karşı duyması gereken güven ve umudu yok etmektedir.

Sosyal güvenceden yoksun olan kayıt dışı çalıştırma, devletin vergi, sosyal güvenlik kurumunun prim kaybı sonucunda, devletin görevlerinin aksamasını beraberinde getirmektedir. (1984'te % 60 gibi önemli bir oranla devlete vergi sağlayan KİT'lerin 2000'de bu katkıları % 28.8'e inmiştir - age.) Giderek hizmetlerini yerine getiremeyen devlet de vatandaşının güven duygusunu kaybettiğinden toplumsal barış da giderek zayıflamakta, kutuplaşmalar her geçen gün artmaktadır.

AKP özelleştirme ve taşeronlaştırma politikalarının yarattığı sonuçları çok yönlü olarak kullanmakta ve bu alana ilişkin politik çalışmalarını oya tahvil etme konusunda önemli adımlar atmaktadır. Bunlardan en önemlisi taşeron ihaleleri yoluyla yandaş firmalara kaynak ve sermaye aktarımı yapmak, yıllar içinde palazlanan şirketler aracılığıyla kendi sermaye çevresini yaratmaktadır. Bu şirketlerde çalışanların en yoksul ve umutsuz durumda olan kesimlerden devşirildiğini düşünürsek, partizanca

uygulamaların nasıl kitlesel bir boyuta ulaştığı konusunda ipuçlarını bulabiliriz.

AKP'nin taşeronlaşmanın sonuçları olan güvencesizleşme, yoksullaşma, örgütsüzleşme vs. gibi olumsuzlukları kendi lehine kullanmasının en önemli biçimi yoksul ve umutsuz kesimlere yaptığı hayır/hasanet işlerinde ortaya çıkmaktadır.

Sosyal devlet uygulamalarından vazgeçilmesi ve geliri olmayan vatandaşların ya da az gelirli insanların güvencesiz ve muhtaç kimseler haline getirilmesi, AKP'nin sosyal yardımlar aracılığıyla önemli bir kitle çalışması yürütmesine zemin oluşturmuştur. Daha önce kamu istihdamından ya da ucuz kamusal hizmetlerden yararlanan vatandaşların bu olanaklardan yoksun hale geldikten sonraki temel ihtiyaçları sosyal yardımlar aracılığıyla giderilmeye çalışılmaktadır. Önceki on yıllarda vatandaşın -sosyal devlet çerçevesinde- vatandaş olmaktan dolayı yararlandığı gelir ve istihdam kaynakları şimdi AKP hükümetinin yaptığı hayır/hasanet çerçevesinde algılatılmaya çalışılmaktadır. Bu tarikat içi dayanışma biçiminde gerçekleştirilen yardımlarda tamamen devlet bütçesi kullanılmakta ama bunların dağıtımını ağırlıklı parti ve cemaat ilişkileri çerçevesinde gerçekleştirmektedir. 2008 yılı verilerine göre, Türkiye'de 10 milyona yakın kişinin sosyal yardım olarak yaşamını sürdürdüğü düşünülürse AKP'nin özelleştirme ve taşeronlaşmanın kaçınılmaz bir sonucu olan yoksullaşma ve güvencesizleşmenin olumsuz sonuçlarından nasıl bir fırsat çıkardığı daha açık olarak görülebilecektir.

YENİDEN KAMUSALLIK ve KAMU MECLİSİ

Bugün gerçek ve çağdaş bir kamusal anlayışına ve doğrudan bir vatandaş-devlet ilişki biçimine ihtiyaç bulunmaktadır. Özelleştirme politikaları çerçevesinde yeniden ve yeni bir kamusal anlayış nasıl oluşturulabilir? Bugüne kadar kamu malı olarak bilinen ve artık çoğunluğu özel sektöre mülkiyet ya da işletme biçiminde devredilen kaynak ve zenginliklerimiz nasıl gerçek bir kamu mülkiyeti haline getirilebilir? Halkın kendi kaynak ve zenginliklerine sahip çıkabilmesine ve halk yararına işletebilmesine uygun olanaklar nasıl yaratılabilir? Topraklarımıza, ormanlarımıza ve hatta suyumuzla kadar uzanan bu özelleştirme vebasını tamamen bertaraf edecek bir toplum modelini yaratmak mümkün müdür?

Bütün bu soruların hazır yanıtlarını bulmak bugünden yarına mümkün görünmemektedir. Ancak özelleştirme programıyla bizlere dayatılan bu yıkıma karşı yeni bir kamu mülkiyeti ve yönetimi konularının üzerinde tartışılması ve gerçekleştirilmeye girilmesi mümkündür.

Bunlar:

1. Tamamen halkın malı ve ülkenin zenginliği olan kamu kaynaklarını ve işletmelerini özelleştirme programından vazgeçilmeli, özelleştirilen işletmeler yeni bir anlayışla kamusallaştırılmalıdır.
2. Kamu işletmelerinin verimsizliği, zarar etmesi, istihdam fazlası gibi tarihsel ve siyasal temellere sahip noktaların açıklığa kavuşturulması için

3. Bu kurum ve işletmelere bugüne kadar yapılması zorunlu olduğu halde yapılmayan yatırımlar hesaplanarak acil bir yatırım ve üretim planının oluşturulması; üretimden nakliyata, iş ve can güvenliğine, istihdamdan tüketime kadar her çalışma alanında yeni ve verimli teknolojiye yönelmeli ve bütün uygulamalar "Acil plan" dahilinde gerçekleştirilmelidir.
4. Bu acil planın oluşturulması ve uygulanması, üretim, tüketim ve dağıtımın denetlenmesi için özelleştirmeye konu olan Kurum ya da Havza bazında bir araya getirilecek meclisler eliyle yürütülmelidir. (Zonguldak Meclisi ya da Elektrik Meclisi vs gibi).
5. Bu meclis;
  - » Üretim sürecinin bilgisine sahip olan işçileri gerçek anlamda temsil edecek sınıf ve kitle sendikal anlayışının ilkelerini hayata geçiren bir sendikal örgütün temsilcilerinden,
  - » Üretim bilimine sahip olan ve bilimi halkın yararı için bütün hayata taşıma amacını ilke edinen mühendis ve teknik adamların temsilcilerinden,
  - » İlde, ilçede ya da havzada, halkın seçtiği yerel yönetimlerin temsilcilerinden,
  - » Yöredeki tüketici örgütlerinin ve ilgili demokratik kitle örgütlerinin temsilcilerinden oluşturulmalıdır.
6. Bu Meclis'in bileşimi ve çalışma tarzı tüm yöre halkının çıkarları doğrultusunda ve bağımsız olarak belirlenmelidir.
7. Yeni bir istihdam ve kurumsallaşma politikası bu Meclisler tarafından kurum/havza bazında gecikmesizin belirlenmeli ve uygulamaya sokulmalıdır.
8. Bütün işletmelerin sınıai altyapısı yenilenmeli, Ar-Ge birimleri geliştirilmeli ve bütün birimler verimli ve üretken hale getirilmelidir.
9. Kurum/havza Meclislerinin temsilcilerinden oluşan ülke çapında Kamu Meclisi oluşturulmalıdır.
10. Ülkemizdeki bütün sınıai kuruluşlar için girdi olarak kullanılan tüm ürün ve hammaddelerin gerçek değeriyle kamu işletmelerinden satın alma zorunluluğu getirilmeli ve devlet temsilcileri bu zorunluluğun yerine getirilmesi noktasında Kamu Meclisi'ne karşı sorumlu-yükümlü olmalıdır.
11. Siyasi iktidarlar, her planlama yılının öncesinde genel gereksinimleri Kamu Meclisi'ne bildirmeli ve Meclis'ten alacağı yanıtı göre makro bir planlamaya gitmelidir.

Somut durumları göz önünde tutulmak kaydıyla özelleştirilen ve özelleştirilmesi düşünülen tüm KİT'ler için önereceğimiz bu yapılanma, bir yanı sıra yıllardır sermayenin çıkarları için zarara sokulan bu işletmelerin halkın yararına ve daha verimli olarak işletilmesini sağlayacaktır. Diğer yandan ise her türlü değer ve zenginliği üretenleri, daha eşit, daha özgür ve daha güzel bir dünya için gelecekte yönetme bilinci ve alışkanlığı kazanmaya götürecektir.